

De taalvaardigheid in het Nederlands van kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst¹

SAMENVATTING

In dit artikel wordt de Nederlandse taalvaardigheid van een groep Turks-Nederlandse kinderen (n=257) en een groep Marokkaans-Nederlandse kinderen (n=294) van 4;0 - 7;0 jaar vergeleken met de Nederlandse normgroep en met elkaar. De meetinstrumenten waren de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en de *Schlichting Test voor Taalproductie-II*. De twee groepen scoorden op alle tests significant lager dan de Nederlandse kinderen. Binnen de Marokkaanse groep werden tussen de kinderen met Berber-Tarifit en met Marokkaans-Arabisch als herkomsttaal geen verschillen gevonden. De scores op de zuivere taalvaardigheidstests van de Marokkaans-Nederlandse groep van 4;0 - 7;0 jaar waren significant hoger dan bij de Turks-Nederlandse groep, maar de zesjarige Turks-Nederlandse kinderen scoorden gelijk met de zesjarige Marokkaans-Nederlandse kinderen. Opvallend waren de relatief hoge gemiddelde scores op de twee geheugentests die vlak onder de Nederlandse gemiddelden lagen, terwijl ook de scores op de narratieve test binnen het normale bereik van Nederlandse kinderen van 85-115 vielen.

... de onderzoeksvraag: *zijn er significante verschillen tussen de scores op de zes Schlichting Tests tussen de twee groepen kinderen van Marokkaanse herkomst?* De tweede onderzoeksvraag betreft de *vergelijking van de taalvaardigheid van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen met de Nederlandse normgroep*. Bij de derde vraag kijken we naar de *verschillen tussen de twee etnische groepen onderling*

1 Inleiding

De bevolking van Nederland bestaat voor een groeiend deel uit personen van etnische minderheidsgroepen. Blom (2009) noemde een percentage van 20% kinderen in Nederland van wie een van de ouders niet-Nederlands is. De kinderen uit deze groepen zijn grotendeels meertalig en maken vanaf vier jaar deel uit van de Nederlandse schoolbevolking.

Een van de mogelijke problemen die kinderen kunnen belemmeren in hun schoolloopbaan is een taal(ontwikkelings)stoornis. Het belangrijkste kenmerk van een taalstoornis is een tragere taalontwikkeling bij een verder schijnbaar normale ontwikkeling, met risico's op leesproblemen, sociale problemen en een minder goed verloop van de schoolloopbaan (Bishop, 2010, vert. LS). Taalstoornissen komen voor bij eentalige en meertalige kinderen en de prevalentie wordt door Bishop geschat op 7,4%. De stoornis openbaart zich bij meertalige kinderen

in het Nederlands, én in de thuistaal/moedertaal/eerste taal van het kind, hier de herkomsttaal genoemd.

Bij de taaldiagnostiek van een meertalig kind met een taalachterstand is het centrale probleem: heeft dit kind een taalstoornis of wordt de taalachterstand veroorzaakt door andere factoren, meestal door een te geringe blootstelling aan het Nederlands? De diagnostiek van een taalstoornis bij het meertalige kind behoort gebaseerd te zijn op een inschatting van de ontwikkeling in de herkomsttaal én in het Nederlands. Die wijze van diagnostiek is op basis van testafnames in de herkomsttaal moeilijk realiseerbaar wegens gebrek aan diagnostici en gebrek aan genormeerde tests in de herkomsttalen. Het toetsen van de taalvaardigheid in het Nederlands bij meertalige kinderen is in de regel mogelijk vanaf drie/vier jaar. Idealiter zouden we voor herkomsttaal én Nederlands tests gebruiken die specifiek voor een bepaalde herkomsttaal ontworpen zijn en in Nederland genormeerd zijn bij een populatie van die taal. Het tot stand brengen van dergelijke tests is onderzoeksmatig en budgettair problematisch. Er is één Nederlandse taaltest die normen geeft voor twee groepen allochtonen: de *Taaltoets Alle Kinderen* (TAK) voor kinderen van vier tot negen jaar (Verhoeven & Vermeer, 2001). De TAK omvat 9 verschillende subtests die een breed scala aan taalvaardigheidsaspecten meten. Deze testbatterij is echter niet ontworpen voor het diagnosticeren van taalstoornissen (Blumenthal & Vermeer, 2012).

Om de taaldiagnostische mogelijkheden in het Nederlands van allochtone kleuters uit te breiden is het onderzoeksproject *De Schlichting Tests bij meertaligen* opgezet. Dit project wil kennis verzamelen betreffende de taalvaardigheid van allochtone kleuters in het Nederlands, gemeten met de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en daarnaast de *Schlichting Test voor Taalproductie-II* die vijf aparte tests omvat. Deze testbatterij is ontwikkeld en genormeerd om bij Nederlandse eerste-taalverwerwers te onderzoeken of zij een taalstoornis hebben. In dit artikel ga ik in op verschillen in taalvaardigheid in het Nederlands tussen kleuters van Turkse, Marokkaans-Arabische en Berber-Tarifit herkomst. Er is onduidelijkheid over verschillen in het niveau van taalvaardigheid tussen Turkse en Marokkaanse kinderen terwijl die van belang kunnen zijn bij het onderwijsbeleid. Bij hun *Taaltoets Alle Kinderen* (2001) vonden Verhoeven en Vermeer geen significante verschillen in de taalvaardigheid in het Nederlands tussen Turkse en Marokkaanse kinderen. De kinderen uit het mediterrane gebied konden in hun onderzoek als groep worden samengenomen omdat bij geen van de negen taaltaken van de TAK op enig meetmoment een significant verschil werd gevonden tussen Turkse, Marokkaanse en overige mediterrane leerlingen (Verhoeven & Vermeer, 2006, 18). Schlichting (2006) en Schlichting, Van Agt, Boerma et al. (2007) vroegen aan de ouders van peuters tussen de 20 en 30 maanden van Turkse (n = 225), Berber-Tarifit (n = 280) en Marokkaans-Arabische (n = 266) herkomst tweetalige Lexiconlijsten in te vullen. De ouders kruisten woorden/zinnetjes aan die door hun kinderen actief gebruikt werden in de herkomsttaal en/of het Nederlands. De Turkse kinderen hadden een grotere totale woordenschat maar zij hadden significant en aanzienlijk minder Nederlandse items dan de beide groepen Marokkaanse kinderen: op de Turkse lijsten was dat 9% van de 275 items, op de Berber-Tarifitlijsten 21% van de 287 items, en op de Marokkaans-Arabische lijsten was dat 20% van de 247 items. Scheele, Leseman en Mayo (2010) doen verslag van onderzoek naar de passieve woordenschat in herkomsttaal en het Nederlands van driejarige Turks-Nederlandse kinderen (n = 55) en Berber-Tarifit-Nederlandse kinderen (n = 46). Zij vonden dat de Turks-Nederlandse groep op een

passieve woordenschattest in het Nederlands significant en aanzienlijk achterliep in vergelijking met de Berberkinderen, met ruwe scores van 6.62 versus 11.29. Op grond van het onderzoek van Schlichting (2006), Schlichting et al. (2007) en van Scheele et al. (2010) bij peuters verwachten we in het huidige onderzoek taalvaardigheidsniveauverschillen tussen kinderen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Op grond van Verhoeven en Vermeer (2006) verwachten we echter geen verschillen tussen deze twee groepen.

Weinig onderzoek is gedaan naar eventuele verschillen in taalvaardigheid tussen kinderen van Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabische achtergrond. Over het algemeen worden deze twee herkomstgroepen in beleid als één groep samengenomen. In het onderzoek van Schlichting et al. (2007) presteren ze vergelijkbaar. In het huidige onderzoek willen we deze groepen opnieuw vergelijken met een andere leeftijdsgroep. Daarom starten we met de onderzoeksvraag: *zijn er significante verschillen tussen de scores op de zes Schlichting Tests tussen de twee groepen kinderen van Marokkaanse herkomst?* De tweede onderzoeksvraag betreft de *vergelijking van de taalvaardigheid van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen met de Nederlandse normgroep*. Bij de derde vraag kijken we naar de *verschillen tussen de twee etnische groepen onderling*. In de Methode van onderzoek beschrijven we de testinstrumenten, de dataverzameling en de procedure, die bij de drie deelonderzoeken identiek zijn. Ook worden de participanten van de drie onderzoeken daar besproken. Vervolgens gaan we in op de drie deelonderzoeken. De standaardscores op de zes tests worden telkens paarsgewijs met elkaar vergeleken.

Een van de beoogde doelstellingen bij de ontwikkeling van de tests was om deze zo sterk mogelijk cultuurvrij te maken zowel ten aanzien van de verschillende subculturen binnen de Nederlands sprekende regio's in Nederland en Vlaanderen als ten aanzien van allochtone culturen. De tests zijn in Nederland en in Vlaanderen genormeerd

2 Methode

2.1 Meetinstrumenten: beschrijving van de zes tests

De in dit onderzoek gebruikte meetinstrumenten zijn de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en de *Schlichting Test voor Taalproductie-II*. Het zijn zogenoemde pen-en-papier tests die individueel worden afgenomen door een pedagoog, psycholoog of logopedist. Een van de beoogde doelstellingen bij de ontwikkeling van de tests was om deze zo sterk mogelijk cultuurvrij te maken zowel ten aanzien van de verschillende subculturen binnen de Nederlands sprekende regio's in Nederland en Vlaanderen als ten aanzien van allochtone culturen. De tests zijn in Nederland en in Vlaanderen genormeerd. De ruwe scores van de testafnames worden omgezet in standaardscores met een gemiddelde van 100 en een standaarddeviatie van 15. De *Schlichting Test voor Taalbegrip* (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012a) is bedoeld voor kinderen van 2;0 - 7;0 jaar en bestaat uit zeven secties, A tot en met G, met een oplopende moeilijkheidsgraad. De test meet het begrip van zinnen. De *Schlichting Test voor Taalproductie-II* (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012b) omvat vijf tests, waarvan twee tests daadwerkelijk zuiver taalvaardigheid meten: de *Test*

voor *Woordontwikkeling* en de *Test voor Zinsontwikkeling*. Deze twee tests zijn bedoeld voor kinderen van 2;0 - 7;0 jaar. De *Test voor Woordontwikkeling* meet de actieve woordenschat door middel van afbeeldingen waarbij een of meer stimuluszinnen door de testleider worden voorgelezen. De *Test voor Zinsontwikkeling* bestaat uit stimuluszinnen die in een functionele situatie met of zonder variatie door het kind worden herhaald (Schlichting & Lutje Spelberg, 2003). Twee tests binnen de *Schlichting Test voor Taalproductie-II* meten andere vaardigheden dan daadwerkelijke taalvaardigheid: *Pseudowoorden*, voor de leeftijd van 3;9 - 7;0 jaar, meet fonologische verwerkingsvaardigheid door het nazeggen van nonsenswoorden, en *Auditief Geheugen*, voor de leeftijd van 3;0 - 7;0 jaar, meet het auditieve werkgeheugen door het nazeggen van reeksen losse woorden. Deze twee tests zijn toegevoegd omdat kinderen met een taalstoornis veelal moeite hebben met fonologische verwerkingstaken en auditieve geheugentaken. De *Verhaalttest* is een naverteltest voor de leeftijd van 3;9 - 7;0 jaar en meet narratieve vaardigheid. De zes tests kunnen per test geïnterpreteerd worden. Het aantal items varieert van 13 bij *Auditief Geheugen* tot 85 bij de *Test voor Taalbegrip*. De Nederlandse betrouwbaarheidscoëfficiënten van de zes tests voor het hele leeftijdsbereik, zoals geschat met lambda-2, lopen van .79 tot .93. De tests hebben een A-kwalificatie van de COTAN.

2.2 Dataverzameling

Het project *De Schlichting Tests bij meertalige kinderen* is opgezet als low-budget project. Dat hield in dat er alleen een onkostenvergoeding voor onder meer reiskosten, testmateriaal en cadeautjes beschikbaar was. Testleiders werden gevonden bij vier opleidingen logopedie waarvan logopediestudenten hun bachelorstudie afronden met een onderzoek betreffende het project: Nijmegen, Rotterdam, Utrecht en Zwolle. Participanten werden in de eerste fasen van het project gevonden op zwarte scholen in de regio's van de vier deelnemende hogescholen. Door de overheid wordt een percentage van 70% allochtone leerlingen gehanteerd als criterium voor een zwarte school. In het huidige project is aanvankelijk gekozen voor scholen met een hoger percentage allochtone kinderen: 80 - 100%. De onderzoekers wilden op de scholen hele kleutergroepen testen om deelname aan het onderzoek voor de scholen aantrekkelijk te maken en daarbij het aantal geteste kinderen dat buiten het onderzoek viel beperken. De 80 - 100% zwarte scholen werden gevonden via de Integratiemonitor Gelderland (Kregting & Hulsker, 2009) en het bestand van Dienst Uitvoering Onderwijs (2009). De keuze voor de 80 - 100% zwarte scholen resulteerde in een niet-representatieve steekproef. Informatie verkregen op grond van de *Wet Openbaarheid van Bestuur* leerde dat slechts 25,7% van de Turkse, en 26,9% van de Marokkaanse kinderen op 1 oktober 2012 naar een school ging met minimaal 80% allochtone kinderen. In de latere fase van het onderzoek zijn uitsluitend participanten gerekruteerd op scholen met minder dan 10 - 30% allochtone leerlingen met een uitschieter naar 43%. De werving van deelnemende scholen is moeizaam verlopen. Veel scholen deden om diverse redenen niet mee, hoofdzakelijk vanwege tijdgebrek van leerkrachten. De motivatie voor deelname was vaak dat de scholen kort na de testafnames de resultaten van hun leerlingen in termen van standaardcores van de Nederlandse kinderen uit het normeringsonderzoek ontvingen.

Leeftijdsbereik: in twee pilotstudies van 55 respectievelijk 86 kinderen was de leeftijd van de leerlingen 4;9 - 7;0 jaar, in de volgende onderzoeken werden op de 80 - 100% zwarte scholen alle vier- vijf- en zesjarigen (inclusief de kinderen van

7;0) van groep 1 en 2 onderzocht en de meertalige zesjarigen van groep 3. Op de scholen met minder dan 50% allochtone leerlingen werden alleen de meertalige kinderen van 4;0 - 7;0 jaar onderzocht. Van de proefpersonen werden geslacht, geboortedatum, testdatum, school en testleider genoteerd. Van een groot deel van de Marokkaanse kinderen werd hun herkomsttaal vastgelegd: Berber-Tarifit of Marokkaans-Arabisch. Daarnaast werd bij een groot deel van de participanten de *Taalbalans* in het ouderlijk gezin geregistreerd op basis van de gegevens van de leerkracht of intern begeleider: hoofdzakelijk herkomsttaal, evenveel herkomsttaal als Nederlands, of hoofdzakelijk Nederlands. Er zijn geen gegevens betreffende de sociaaleconomische achtergrond van de kinderen.

De steekproef bestond uit in totaal 732 kinderen met 44 verschillende herkomst-talen en daarnaast 47 Nederlandse kinderen. Alleen de groepen van Turkse en Marokkaanse herkomst worden hier besproken. De groep met een Marokkaanse herkomsttaal vormt met 294 kinderen de grootste groep (zie Tabel 1). Van hun herkomst is bekend dat 94 van hen Berber-Tarifit als herkomsttaal hadden en 155 Marokkaans-Arabisch. De groep met Turks als herkomsttaal omvat 257 kinderen. De percentages jongens variëren van 45,5 bij de Marokkaans-Arabische groep tot 57,4 bij de Berber-Tarifit groep. De gemiddelde leeftijden van de taalgroepen liggen dicht bij elkaar met 64,0 maanden in de Berber-Tarifit groep tot 66,6 maanden in de Turkse groep. Het percentage kinderen dat school ging op een school met < 50% allochtone kinderen varieerde sterk per taalgroep: van 0% van de Berber-Tarifit kinderen tot 48% bij de Turkse kinderen. Grote verschillen waren er ook in de taal-situatie thuis: in 39,9% bij de Marokkaans-Arabische groep werd hoofdzakelijk de herkomsttaal gesproken tegen bijna 60% van de Turkse groep. De percentages dat thuis hoofdzakelijk Nederlands gesproken werd variëren van 5,9% in de gezinnen van Turkse herkomst tot 18,3% in de Marokkaans-Arabische gezinnen.

Tabel 1 **Aantallen kinderen met als herkomsttaal Turks, Berber-Tarifit, Marokkaans-Arabisch, Marokkaans totaal; percentages jongens; gemiddelde leeftijd in maanden; aantallen en percentages op <50% scholen; aantallen en percentages taalbalans HH, HN, N**

Taalgroep en leeftijdsgroep	Aantal	Percentage jongens	Gemiddelde leeftijd in maanden	N en percentage < 50% scholen	N en percentages Taalbalans		
					HH*	HalfHN	HN
Turks	257	47,5	66,6	124 48,2%	122 59,8%	70 34,3%	12 5,9%
Berber-Tarifit	94	57,4	64,0	0 0,0%	32 44,4%	35 48,6%	5 6,9%
Marokkaans-Arabisch	155	45,8	64,4	20 12,9%	51 38,9%	56 42,7%	24 18,3%
Marokkaans totaal	294	50,3	65,0	22 7,5%	85 41,1%	92 44,4%	30 14,5%

*Hoofdzakelijk Herkomsttaal, Half om half Herkomsttaal en Nederlands en Hoofdzakelijk Nederlands

De aantallen kinderen in de Nederlandse normgroep van 4;0-7;0 jaar varieerden van 588 bij de *Test voor Taalbegrip* tot 484 bij *Auditief Geheugen*. Het percentage jongens was 47% bij de *Test voor Taalbegrip* en 49% bij de overige tests. De gemiddelde leeftijd van de gehele groep was 65 maanden.

2.3 Procedure

De procedure bij de dataverzameling was als volgt. De testleiders kregen een tweedaagse training in het afnemen van de *Schlichting Tests*. Vervolgens namen zij contact op met scholen die door hun opdrachtgever waren benaderd, en maakten afspraken voor de testafnames. Afhankelijk van de onderzoekslocatie werden de ouders geïnformeerd over het onderzoek of werd hen gevraagd om op het meegegeven strookje aan te geven als hun kind niet deel mocht nemen. De tests werden in twee sessies afgenomen in een vaste volgorde, meestal in de ochtenduren. De kinderen werden een voor een uitgenodigd mee te gaan naar een rustige ruimte waar de tests werden afgenomen, en kregen na afloop van de tweede sessie een klein cadeautje.

Participanten van de drie deelonderzoeken

Onderzoeksvraag 1

Voor dit deelonderzoek werden de kinderen geselecteerd van wie de Marokkaanse herkomsttaal bekend was: 94 Berber-Tarifit sprekende kinderen en 155 Marokkaans-Arabisch sprekende kinderen.

Onderzoeksvraag 2 en 3

De participanten in deelonderzoeken 2 en 3 waren allen kinderen van Turkse herkomst, 257, en allen kinderen van Marokkaanse herkomst, 294.

2.3.1 Onderzoeksvraag 1: vergelijking Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabisch sprekende kinderen

Over het algemeen worden Marokkaanse kinderen in Nederlands onderzoek en taalbeleid als één taalgroep beschouwd. Scheele koos naast Turks-Nederlandse kinderen een groep met Berber-Tarifit als herkomsttaal aangezien Berber-Tarifit door het merendeel van de Marokkanen in Nederland wordt gesproken. Zij veronderstelde dat Marokkaanse kinderen met Berber-Tarifit als herkomsttaal een groter risico op taalachterstand hebben in hun herkomsttaal dan Marokkaans-Arabisch sprekende kinderen omdat zij een minder divers taalaanbod in hun herkomsttaal hebben dan de Marokkaans-Arabisch sprekende groep (Scheele, 2010, 14). De geletterdheid van de Berber sprekers in Marokko is veel geringer dan bij de Marokkaans-Arabisch sprekers. Een geringere ontwikkeling in de herkomsttaal kan invloed hebben op de verwerving van het Nederlands. In de vergelijking van de taalvaardigheid in het Nederlands tussen de twee groepen kleuters verwachten we weinig verschil op grond van Schlichtings onderzoek (2006) van peuters met Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabisch (en Turks) als herkomsttaal.

De vraag van deelonderzoek 1 is dan: *hoe ligt de taalvaardigheid in het Nederlands van kleuters van 4;0 - 7;0 jaar in de twee Marokkaanse kleutergroepen met Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabisch als herkomsttaal ten opzichte van elkaar: liggen hun scores op de zes Schlichting Tests dicht bij elkaar of verschillen zij op een of meer van die tests significant van elkaar?*

Resultaten en conclusie onderzoeksvraag 1

De ruwe scores van de afnames van de zes tests bij de Berber-Tarifit en de Marokkaans-Arabisch sprekende kinderen zijn omgezet naar Nederlandse standaard-scores. De twee groepen verschillen nauwelijks en niet significant op de zes tests, met als grootste verschil 3.1 punten bij de *Verhaalttest* (zie Tabel 2). Dit resultaat maakt het mogelijk in de verdere deelonderzoeken de Berber-Tarifit taalgroep en de Marokkaans-Arabisch taalgroep samen te voegen tot één Marokkaanse groep,

waaraan toegevoegd wordt de groep van 45 Marokkaanse kinderen van wie de herkomsttaal niet bekend was.

Tabel 2 **Aantallen Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabisch sprekende kinderen van 4;0-7;0; hun gemiddelde leeftijd in maanden; hun gemiddelde Nederlandse standaardcores (sd) op de zes Schlichting Tests**

Taalgroep		Leeftijd in maanden	Gemiddelde standaardcores (sd) op de Schlichting Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie-II					
			TBQ*	WQ	ZQ	PsQ	VQ	AGQ
Berber-Tarifit	n=94	64,0	81,0 (13,6)	77,1 (13,0)	86,0 (12,6)	95,2 (13,3)	87,4 (12,7)	93,9 (14,6)
Marokkaans-Arabisch	n=155	64,4	80,0 (13,1)	78,2 (12,8)	85,7 (12,1)	95,2 (15,1)	90,5 (13,6)	93,8 (14,9)

*TBQ=Taalbegripsquotiënt; WQ=Woordontwikkelingsquotiënt; ZQ=Zinsontwikkelingsquotiënt; PsQ=Pseudowoordenquotiënt; VQ=Verhaalttestquotiënt, AGQ=Auditief Geheugenquotiënt

2.3.2 Onderzoeksvraag 2: Vergelijking meertalige groepen met Nederlandse normgroep

Taalachterstand in het Nederlands bij allochtone kinderen ten opzichte van Nederlandse kinderen is een algemeen onderwerp van zorg (Emmelot & Triesscheijn, 1998). Taalachterstand heeft vaak als gevolg dat het optimale schoolniveau niet bereikt wordt en dit kan weer bijdragen aan een beperking in de mogelijkheden tot maatschappelijke deelname. Taalachterstand bij meertaligen ontstaat meestal door een gebrek aan adequaat taalaanbod. Een onderliggende oorzaak voor taalachterstand bij meertalige kinderen in Nederland is dat het merendeel van deze kinderen uit een achterstandssituatie komt waar het taalaanbod in herkomsttaal en/of Nederlands minder aandacht krijgt dan in gezinnen van hoogopgeleiden. De kwaliteit van het aanbod van het Nederlands op school krijgt daardoor een hoge urgentie. In het onderwijsbeleid aan meertalige leerlingen is het daarbij van belang om een goede inschatting te kunnen maken van de verschillende taalvaardigheden in het Nederlands in vergelijking met Nederlandse eentalige kinderen. De verwachting in het huidige onderzoek is dat bij kinderen van allochtone herkomst de scores op de daadwerkelijke taalvaardigheidstests: *Taalbegrip*, *Woordontwikkeling* en *Zinsontwikkeling* aanzienlijk lager zullen liggen ten opzichte van de Nederlandse normgroep en dat daarvan de *Test voor Woordontwikkeling* de laagste scores zal laten zien. De woordenschat van allochtone kinderen blijkt immers telkens weer problematisch laag te zijn in vergelijking met Nederlandse kinderen. De overige drie tests, *Pseudowoorden*, *Verhaalttest* en *Auditief Geheugen*, meten niet of niet zuiver taalvaardigheid. Bij deze tests verwachten we scores die dichter bij de scores van de Nederlandse normeringsgroep liggen omdat zij in zekere mate taalonafhankelijk zijn. Deze verwachting stoelt op het onderzoek van Schlichting, Cleuskens, Duijst en Ögretmen (2012) van 55 Turkse kleuters bij wie de zes *Schlichting Tests* werden afgenomen. De Turkse kinderen scoorden meer dan een standaarddeviatie lager op de drie taalvaardigheidstests dan de Nederlandse kinderen, maar scoorden vergelijkbaar met Nederlandse kinderen op de *Verhaalttest* en *Auditief Geheugen*, en iets boven het gemiddelde van Nederlandse kinderen op *Pseudowoorden*.

Onderzoeksvraag 2a luidt dan: *verschillen de twee taalgroepen van 4;0 - 7;0 jaar gemiddeld op een of meer van de zes tests significant van de gemiddelde scores van de Nederlandse normgroep van 4;0 - 7;0 en hoe groot zijn de gevonden verschillen?*

De onderzoekspopulatie is per taalgroep ingedeeld in vier-, vijf, en zesjarige kinderen (inclusief de kinderen van 7;0 jaar). Het is een open vraag wat we van de taalgroei van de meertalige kinderen van vier tot zes jaar kunnen verwachten als we hen per leeftijdsgroep vergelijken met hun Nederlandse leeftijdgenootjes. *Komen de kinderen in hun taalontwikkeling dichterbij de Nederlandse kinderen naarmate ze ouder worden, vanuit de gedachte dat hun kennis van het Nederlands toeneemt in de loop van drie jaar; blijft de afstand tot de Nederlandse kinderen gelijk; of wordt hun taalachterstand zelfs relatief groter omdat ze absoluut wel vooruitgaan, maar toch meer gaan achterlopen bij hun Nederlandse leeftijdgenootjes?* Deze kwestie is het onderwerp van onderzoeksvraag 2b.

Resultaten onderzoeksvraag 2

In Tabel 3 vindt u de standaardcores op de zes taaltests bij de twee taalgroepen. De scores zijn gebaseerd op de standaardcores van de Nederlandse normgroep. De standaarddeviaties in de etnische groepen variëren van 10,8 in de Turks-Nederlandse groep bij de *Verhaaltst* tot 16,5 bij *Pseudowoorden* in dezelfde groep. Vergelijking van telkens twee groepen wijst uit dat de twee totale taalgroepen van 4;0 - 7;0 op alle zes tests significant verschillen van de Nederlandse normgroep, aangegeven met ^b of ^c in Tabel 3. De scores op *Woordontwikkeling* zijn bij de twee taalgroepen zoals verwacht de laagst behaalde scores: WQ 70,2 bij de kinderen van Turkse en WQ 77,6 bij die van Marokkaanse herkomst. De verschillen met Nederlandse kinderen zijn significant en groot: 2,04 standaarddeviaties bij de Turkse groep en 1,55 bij de Marokkaanse groep. Ook bij *Taalbegrip* zijn de scores laag: TBQ 76,4 bij de Turkse groep en TBQ 80,2 bij de Marokkanen. Van de drie zuivere taalvaardigheidstests presteren de meertalige kinderen het best op de *Test voor Zinsontwikkeling*, met ZQ 79,4 bij de Turkse groep, en ZQ 85,6 binnen het normale bereik van 85-115 van Nederlandse kinderen, bij de Marokkaanse groep. Kijken we naar de tests die fonologische verwerking en kortetermijngeheugen meten, dan zien we bij *Pseudowoorden* en *Auditief Geheugen* scores rond de 94, dicht bij het gemiddelde van 100 van Nederlandse kinderen. De *Verhaaltst* tot slot laat scores zien van VQ 88-91 en bekleedt daarmee een middenpositie tussen de drie taalvaardigheidstests en de geheugentests. De meisjes presteerden over alle groepen gemiddeld hoger dan de jongens (resultaten niet weergegeven). Dit was significant op de *Test voor Zinsontwikkeling* en op *Pseudowoorden*.

Onderzoeksvraag 2b betreft het ontwikkelingsverloop van vier naar zes jaar per taalgroep. We zien geen significant hogere of lagere standaardcores naarmate de kinderen in een hogere leeftijdsgroep zitten. De kinderen gaan relatief dus niet meer vooruit ten opzichte van de Nederlandse kinderen naarmate ze langer op de basisschool zitten, maar ook niet meer achteruit.

2.3.3 Onderzoeksvraag 3: Vergelijking meertalige groepen onderling

Deze onderzoeksvraag draait om de kwestie of een van de twee etnische groepen een grotere Nederlandse taalvaardigheid heeft dan de andere. In het onderzoek van Schlichting et al. (2007) was de woordenschat in het Nederlands van Marokkaanse kinderen groter dan van de Turkse kinderen. Dit was ook het resultaat van het onderzoek van Scheele (2010), maar Verhoeven en Vermeer vonden op geen van hun taaltoetsen verschillen tussen beide groepen. Gezien deze wisselende uitkomsten kunnen we geen verwachting uitspreken over de resultaten van het huidige onderzoek bij kinderen van 4;0 - 7;0 jaar.

Tabel 3 **Aantallen kinderen normgroep Nederlands en herkomststaalgroepen Turks en Marokkaans; hun gemiddelde standaardcores met significantie categorieën ^b en ^c; standaarddeviatie; de afstand in standaarddeviaties tot de Nederlandse normgroep op de zes taaltests per totale leeftijdsgroep van 4;0 - 7;0 en bij de etnische groepen ook per leeftijdsgroep**

Taalgroep en leeftijdsgroep	Aantallen	Gemiddelde standaardcores (sd) op de Schlichting Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie-II					
		TBQ	WQ	ZQ	PsWQ	VQ	AGQ
Nederlands	483-588	100,3 ^a	100,9 ^a	100,2 ^a	100,0 ^a	99,3 ^a	99,7 ^a
Turks							
Totaal 4;0-7;0	257	76,4 ^b (13,2) -1,59	70,2 ^b (13,2) -2,04	79,4 ^b (10,8) -1,38	95,9 ^b (16,2) -0,27	88,1 ^b (16,5) -0,75	94,5 ^b (14,7) -0,35
4;0-4;11	72	72,3 ^b (14,1) -1,81	65,9 ^b (13,2) -2,33	77,9 ^b (8,1) -1,40	92,2 ^b (13,7) -0,51	84,2 ^b (9,8) -0,97	92,0 ^b (10,5) -0,44
5;0-5;11	86	75,7 ^b (11,4) -1,74	69,3 ^b (13,5) -2,09	79,1 ^b (11,5) -1,40	96,8 ^{a,b} (16,6) -0,26	87,3 ^b (18,7) -0,88	94,7 ^b (15,7) -0,43
6;0-7;0	99	80,1 ^b (13,0) -1,29	74,1 ^b (12,1) -1,79	80,7 ^b (11,8) -1,38	97,9 ^{a,b} (17,2) -0,10	91,7 ^b (17,7) -0,47	96,2 ^{a,b} (16,3) -0,20
Marokkaans							
Totaal 4;0-7;0	294	80,2 ^c (12,9) -1,34	77,6 ^c (12,6) -1,55	85,6 ^c (12,1) -0,97	95,5 ^b (15,1) -0,30	88,5 ^b (13,3) -0,72	93,4 ^b (14,8) -0,42
4;0-4;11	88	77,6 ^{b,c} (14,7) -1,45	74,0 ^c (15,4) -1,78	85,3 ^c (11,9) -0,91	97,1 ^{a,b} (13,6) -0,18	87,5 ^{b,c} (10,4) -0,75	96,2 ^{a,b} (13,7) -0,13
5;0-5;11	122	82,4 ^c (13,3) -1,29	79,6 ^c (12,0) -1,41	86,5 ^c (13,0) -0,90	94,8 ^b (16,9) -0,39	87,3 ^b (14,8) -0,88	93,0 ^b (15,0) -0,55
6;0-7;0	84	79,6 ^b (9,7) -1,32	78,3 ^b (9,1) -1,52	84,5 ^b (11,1) -1,13	94,8 ^{a,b} (13,7) -0,30	91,3 ^b (13,4) -0,49	90,6 ^b (15,2) -0,57

*TBQ=Taalbegripsquotiënt, WQ=Woordontwikkelingsquotiënt, ZQ=Zinsontwikkelingsquotiënt, PsQ=Pseudowordquotiënt, VQ=Verhaalttestquotiënt, AGQ=Auditief Geheugenquotiënt

Onderzoeksvraag 3a luidt dan: *zijn er verschillen op de zes Schlichting Tests bij de kinderen tussen de twee etnische herkomstgroepen van 4;0 - 7;0 jaar?*


Een belangrijk aspect waarop de drie vergelijkingen tussen Turkse en Marokkaanse kinderen verschillen is de leeftijdsrange van de proefpersonen: Schlichting et al. onderzochten kinderen van 20 - 31 maanden, Scheele onderzocht kinderen van 35 - 43 maanden terwijl de kinderen in het onderzoek van Verhoeven en Vermeer (2001) in de leeftijd van 55 - 99 maanden waren. Bij de kinderen boven de vier jaar worden weinig of geen verschillen geconstateerd, bij de kinderen onder de vier jaar worden wel verschillen gevonden, ten voordele van de Marokkaanse herkomstgroep. Wellicht verdwijnen de taalvaardigheidsverschillen tussen de etnische groepen die onder de vier jaar gevonden worden als de kinderen langer naar de basisschool gaan. De verwachting zou dan zijn dat de vierjarige Turkse en Marokkaanse kinderen in dit onderzoek nog significant verschillen in hun taalvaardigheid maar

dat die verschillen verdwijnen in de hogere leeftijdsgroepen.

De vraag van deelonderzoek 3b is dan: *Zijn er verschillen op de zes tests tussen de leeftijdsgroepen van vier-, vijf- en zesjarigen (inclusief de kinderen van 7;0 jaar) van Turkse en Marokkaanse herkomst?*

Resultaten onderzoeksvraag 3

Op de drie zuivere taalvaardigheidstests: *Taalbegrip*, *Woordontwikkeling* en *Zinsontwikkeling*, scoort de gehele Turks-Nederlandse groep van 4;0 - 7;0 jaar significant lager dan de Marokkaanse groep. Dit is in Tabel 3 aangegeven met een ^b bij de Turkse groep en een ^c bij de Marokkaanse groep. Op de tests die fonologische verwerking (*Pseudowoorden*) en kortetermijngeheugen (*Auditief Geheugen*) meten, en op de *Verhaalttest* zien we over het totale leeftijdsbereik geen significante verschillen tussen de twee taalgroepen, aangegeven met ^b bij de hele groep van 4;0 - 7;0 jaar.

De resultaten van onderzoeksvraag 3b laten ontwikkeling zien bij de Turkse leeftijdsgroepen. De Turkse vierjarigen en de vijfjarigen verschillen op *Taalbegrip*, *Woordontwikkeling* en *Zinsontwikkeling* significant van de Marokkaanse leeftijdsgroepen. De zesjarige Turks-Nederlandse kinderen verschillen op de drie tests niet meer van de Marokkaans-Nederlandse groep. Een tussenpositie van de Marokkaanse vierjarigen zien we bij *Taalbegrip*, aangegeven met  subscript ^{b,c} in Tabel 4.

Op de drie overige tests (*Pseudowoorden*, *Verhaalttest*, *Auditief Geheugen*) liggen de scores van de vier-, vijf- en zesjarigen van de drie taalgroepen dicht bij elkaar, waarbij de scores op *Pseudowoorden* bij de Turks-Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse taalgroepen van verschillende leeftijdsgroepen dicht bij de Nederlandse gemiddelden liggen, aangegeven met ^{a,b} in Tabel 3. Ook bij *Auditief Geheugen* liggen de scores bij een aantal groepen dicht bij de Nederlandse.

3 Discussie

In dit artikel wordt de Nederlandse taalvaardigheid besproken van twee groepen kinderen van etnische minderheden in de leeftijd van 4;0 - 7;0 jaar. De onderzoeksgroepen zijn groot: 257 Turks-Nederlandse en 294 Marokkaans-Nederlandse kinderen. De steekproef is niet representatief wat betreft de schoolselectie omdat relatief veel kinderen van zwarte scholen deel uitmaken van de onderzoekspopulatie. De invloed van de proportie allochtone kinderen in de school is volgens Driessen, Van der Slik en De Bot (2002) echter minder van belang dan de deelname aan het arbeidsproces van de moeder en het inkomen van de vader. Ook de hoeveelheid Nederlands die de meertalige kinderen thuis aangeboden kregen verschilde sterk. Volgens dezelfde onderzoekers is ook de invloed van het taalaanbod in het migrantengezin minder van belang dan andere factoren.

De taalvaardigheid werd getoetst met tests die ontwikkeld zijn om taalstoornissen bij Nederlandse kinderen op te sporen: de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en de *Schlichting Test voor Taalproductie-II*, in totaal zes tests.

In de eerste onderzoeksvraag werden de prestaties van Marokkaanse kinderen van twee taalgroepen vergeleken: Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabisch. De scores van deze twee groepen op alle zes tests lagen zeer dicht bij elkaar. In het debat over factoren van taalontwikkeling veronderstelt men dat de graad van geletterdheid en

de toegang tot mediacultuurgood in de eigen taal van groot belang zijn voor de taalontwikkeling in zowel de herkomsttaal als het Nederlands. Gezien de verschillen in mediacultuur en geletterdheid tussen Berber-Tarifit en Marokkaans-Arabische taalgroepen werden daarom hogere scores in Nederlandse taalvaardigheid verwacht bij de Marokkaans-Arabische taalgroep. In tegenstelling tot deze verwachting blijkt de taalvaardigheid van de twee taalgroepen in dit onderzoek gelijk. De vraag ligt dan open hoe groot de invloed van geletterdheid en mediacultuur in de herkomsttaal is op de taalvaardigheid in het Nederlands van meertalige migrantengroepen.

De tweede onderzoeksvraag behandelt de vergelijking van de taalvaardigheid van de twee meertalige groepen met de Nederlandse normgroep. Op de drie tests die zuiver de taalvaardigheid meten: *taalbegrip*, *actieve woordenschat* en *zinsbouw*, bleken de twee taalgroepen van 4;0 - 7;0 jaar significant en aanzienlijk achter te lopen in vergelijking met Nederlandse kinderen uit de normgroep van dezelfde leeftijd. Geheel naar verwachting lagen de standardscores van woordenschat het laagst, met scores tussen de 70 en de 80. Op de twee geheugentests en de verhaaltstest lagen de scores van de drie groepen weliswaar significant onder die van de Nederlandse normgroep, maar deze gemiddelde scores vielen allemaal binnen het normale bereik van 85-115. Vooral op de twee geheugentests presteerden de drie groepen slechts een vijf/zestal punten lager dan de Nederlandse kinderen. Het feit dat de meertalige groepen op de geheugentests zo goed scoren is in overeenstemming met de internationale literatuur die wijst op de mogelijkheid om taalstoornissen bij meertalige kinderen op te sporen met nonword repetition tests en tests waarin reeksen woorden of cijfers herhaald worden. Taalgestoorde kinderen zouden op deze tests lager scoren dan meertalige kinderen met een taalachterstand die hoofdzakelijk door gebrek aan taalaanbod is ontstaan (Kohnert, 2009).

De derde onderzoeksvraag betreft het verschil in taalvaardigheid tussen de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen van 4;0 - 7;0 jaar. Eerder onderzoek bij kinderen onder de vier jaar wees op een voorsprong bij de kinderen van Marokkaanse herkomst en ook bij kinderen van 5-9 werd in hun onderzoek van 1989 door Verhoeven en Vermeer verschil tussen beide groepen gevonden, terwijl in hun onderzoek van 2006 de taalgroepen van rond de Middellandse zee onderling niet significant verschilden. De resultaten van het huidige onderzoek laten een voorsprong zien voor de Marokkaans-Nederlandse kinderen van 4;0 - 7;0 jaar in vergelijking met de Turks-Nederlandse groep van die leeftijd. Die voorsprong van de Marokkaans-Nederlandse groep werd door de Turks-Nederlandse kinderen ingelopen in de loop van de drie eerste basisschooljaren: de scores van de vier- en vijfjarige kinderen van Turkse herkomst lagen op de zuivere taalvaardigheidstests nog achter bij hun Marokkaanse leeftijdgenootjes, terwijl de groep zesjarigen van Turkse herkomst niet meer significant achterliep op deze tests bij de zesjarigen van Marokkaanse herkomst.

Deze uitkomsten lijken niet in overeenstemming met het TAK-onderzoek van Verhoeven en Vermeer (2006) en het onderzoek van Driessen et al. (2002). Verhoeven en Vermeer vonden geen verschillen tussen de Turkse en Marokkaanse groepen; Driessen et al. vonden dat in tegenstelling tot de Marokkaans-Nederlandse kinderen, de achterstand van Turks-Nederlandse kinderen tussen hun achtste en tiende jaar ten opzichte van de Nederlandse kinderen eerder groter werd dan kleiner. Er zijn twee voor de hand liggende verklaringen voor de verschillen tussen deze resultaten.

Ten eerste zijn de steekproeven in de drie onderzoeken op verschillende wijzen tot stand gekomen. Ten tweede geeft wellicht de manier van meten andere uitkomsten. In de *Taaltoets Alle Kinderen* en het onderzoek van Driessen et al. (2002) wordt de taalvaardigheid op andere wijzen gemeten dan in de *Schlichting Tests* die gericht zijn op het opsporen van taalstoornissen. Tot slot zou ook de aandacht voor taalontwikkeling in de kleuterklassen groter kunnen zijn dan de bevordering van de mondelinge taalvaardigheid in de groepen 4 - 6 van de basisschool.

NOOT

¹ Met dank aan Peter Dekker voor het uitvoeren van de data-analyse en aan de deelnemende logopedie-opleidingen van de hogescholen van Nijmegen, Rotterdam, Utrecht en Zwolle.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Zie hiervoor <http://tvodigitaal.nl> - juni - 'Artikelen, Columns, Mededelingen'.

OVER DE AUTEUR



Dr. Liesbeth Schlichting is lerares Engels (MOA) en orthopedagoog.

Zij is gepromoveerd op de grammaticale ontwikkeling van de kindertaal en houdt zich als onafhankelijk onderzoeker bezig met de ontwikkeling van taaltests en taaltherapiemethoden.

E-mail: L.Schlichting@inter.nl.net